

HALKBİLİMİ
ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ
FOLKLOR RESEARCH ASSOCIATION

UHAD

Uluslararası Halkbilimi
Araştırmaları Dergisi

Cilt: 4 Sayı: 6 Yıl: 2021 | Volume: 4 Issue: 6 Year: 2021

Geliş Tarihi: 13.02.2021 Kabul Tarihi: 21.04.2021

Entry Date: 13.02.2021 Accepted: 21.04.2021

Bu makaleyi alıntılamağ için/ To cite: KORKMAZ, M. Akif (2021). "Almanya'da Sözlü Edebiyat Türleri Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bağlamında André Jolles'in Temel Formlar Tipolojisi Üzerine Bir İnceleme", *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S.6, s. 140-154.

ALMANYA'DA SÖZLÜ EDEBİYAT TÜRLERİ HAKKINDA YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR BAĞLAMINDA ANDRÉ JOLLES'İN TEMEL FORMLAR TİPOLOJİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

**A Review of André Jolles' Typology of Basic Forms in the Context of Studies of Oral
Literature in Germany**

M. Akif KORKMAZ*

Öz

Fransa'ya karşı birlikte zafere ulaşan eyaletlerin birleşmesiyle Alman ulus devleti, Alman İmparatorluğu adıyla 1871 yılında federatif monarşi olarak kurulmuştur. Çok önceki yıllarda başlayan halkbilimi çalışmaları, Almanya olarak birleşen eyaletlerdeki folklor ürünlerinin derlenmesi ve arşivlenip korunma çalışmaları bu dönemde çok büyük bir güç kazanmıştır. Alman halk edebiyatında tür tanımları, halk edebiyatı çalışmalarıyla eř zamanlı başlamıştır. Toplanan ürünler çoğalarak karmaşık bir yığın oluşturunca masal, destan, efsane ve mitler arasında anlam ve biçim benzerlikleri bir alan problemi yaratmıştır. şiir, destan, efsane, mit gibi türlerin sınırlandırılması yahut karşılaştırılması ilk defa Herodot ile Aristo gibi düşünürler tarafından sistematize edilmiştir. Eski Çađ ve Orta Çağa ait tecrübelerden çok daha sonra sözlü Alman kültürünü araştırmaya başlayan J. G. Herder, halk şarkısı terimini, halkbilimi kavramı içinde kullanmıştır. Bu gelişmelerin ardından Grimmeler masal, mit, efsane çalışmalarıyla alanın tür tipolojisinin temellerini atmışlardır. Almancada halk edebiyatının tipolojik tasnifleri volkslied (halk şarkısı) ve masal türleri üzerine olmuştur. Tür monografilerinin ulus devletlerin ortaya çıktığı zamanda Avrupa ülkelerinde hızla yayılması ve bu arşivlerin Orta Asya, Uzak Asya, Güney Asya, Hindistan, Afrika çalışmalarıyla genişlemesi halk edebiyatı türlerinin sınıflandırılmasına büyük katkılar yapmıştır. 1929 yılında Avrupa tür çalışmaları kuramlarını Alman kültürü perspektifiyle ele alan temel formlar anlayışı böyle bir zamanda ortaya çıkmıştır. André Jolles Alman halk edebiyatı anlatı tür ve biçimlerini dokuz tür altında toplamış, tasnif etmiştir. Her bir türü tarihî ve güncel durumuyla birlikte incelemiştir. Türleri tek başına araştırmadan kendi aralarındaki etkileşimle birlikte ele almıştır. Menkıbe, destan ve mit tür grubu üzerinden bir tasnifleme modeli geliştirmiştir. Motifleri, işlevi ve yapısını dikkate alarak evrensel bir tür olan masala ayrı bir yer vermiştir. Böylelikle türleri araştırıp parçalamadan tek demette toplayıp bütüncül bir form kuramı ortaya çıkartmış ve buna temel formlar adını koymuştur. Alanında özgün bir yer bulmuş temel formlar çalışmasının niteliği, halkbilimine katkıları ve Jolles'in tür sistematiki bu incelemede ele alınmıştır. Batı sözlü kültürünün en eski anlatı formları ve onun Türkiye dâhil diğer ülkelerdeki çalışmalara yansması değerlendirilmiştir. Bu yolla

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Giresun/Türkiye, korkmazmakif@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5280-8250.

Alman halkbiliminin tür ve form anlayışının tanıtılması ve Türkiye’deki sözlü kültür çalışmalarına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: André Jolles, Temel Formlar Tipolojisi, Tür Çalışmaları, Alman Sözlü Edebiyatı.

Abstract

The German nation-state was established as a federative monarchy in 1871, under the name of the German Empire, with the unification of the provinces that won together against France. Folklore studies, which started in the previous years, the collection of folklore products in the states united as Germany, and the archiving and preservation studies gained great power in this period. Genre definitions in German folk literature started simultaneously with folk literature studies. When the collected products multiplied and formed a complex mass, the similarities of meaning and form between fairy tales, epics, legends and myths created a field problem. The limitation or comparison of genres such as poetry, epic, legend and myth was first systematized by thinkers such as Herodotus and Aristotle. J. G. Herder, who started researching German culture with spoken much later than the ancient and medieval experiences, used the term folk song in the concept of folklore. Following these developments, Grimm’s laid the foundations of the genre typology of the field with their fairy tales, myths and legends studies. Typological classifications of folk literature in German have been on the genres of volkslied (folk song) and fairy tales. The rapid spread of genre monographs in European countries at the time of the emergence of the nation states and the expansion of these archives with the studies of Central Asia, Far Asia, South Asia, India and Africa made great contributions to the classification of folk literature genres. In 1929, the understanding of basic forms that dealt with European genre studies theories from the perspective of German culture emerged at this time. André Jolles collected and classified German folk literature narrative genres and forms into nine genres. He studied each species with its historical and current status. It handled the species together with the interaction among themselves without separating them alone. He developed a classification model based on legend, epic and myth genre group. Taking into account the motifs, function and structure, he has given a special place to the universal genre, the tale. In this way, he created a holistic form theory by collecting the types in a single bunch without separating them and calling them basic forms. The nature of the study of basic forms, which has found a unique place in its field, its contributions to folklore and Jolles's genre systematic are discussed in this review. West oldest narrative forms of oral culture and evaluated reflected in her work in other countries, including Turkey. In this way, the introduction of German folklore and oral understanding of the types and forms are intended to contribute to the study of culture in Turkey.

Keywords: André Jolles, Typology of Basic Forms, Genre Studies, German Oral Literature.

“Die Poesie ist die Muttersprache des menschlichen Geschlechts.”¹

Giriş

Alman halkbilimi, Alman ulusunun sanatını ve edebiyatını toplumsal kültürel zaviyeden açıklayacak bilim sistemi geliştirme çabalarından doğmuştur. Geleneksel halk edebiyatı, filolojinin bilimsel araştırma sahası olarak doğmuştur. Herder ile Grimm Kardeşlerin

¹ “Şiir, insan türünün anadilidir.” anlamındaki bu epigraf A. Jolles’e (1999: 8) göre edebi dilin en saf ürünü olan halk şiirine ait bir aforizmadır. Sözün sahibi J. G. Hamann, XVIII. yy. Alman felsefecisidir. Yazar makalesinde kutsal metinlerin formel-sembolik dilinden yola çıkarak bu metinleri doğrudan yaratıcının dili olarak benimsemiştir. O metinlerin etkisindeki, onları taklit eden şiiri açıklamak için adeta bir Kabalacı estetik poetikası kurmaya gayret etmiştir (Hamann, 1999: 198). A. Jolles ise halk edebiyatını ve halk şiirlerini en eski, en tabi ve en saf türler olarak kabul etmektedir. Jolles, alıntısında metinde bulunan ‘Tanrı’ kelimesini kullanmayarak halk şiirinin ortak yaratıcı gelenele olan bağına daha açık vurgulamıştır. Halk edebiyatı türlerinin doğuşu ve yapısını açıklayan mitolojik kuramlar arası ilişkiyi ve gelişmelere bağlı ortaya çıkmış küçük farklılıkları burada görmek mümkündür.

J. G. Hamann

Horace

The uninitiate crowd I ban and spurn!
Come ye, but guard your tongues! A song that's new
I, priest of the Muses, sing for you
Fair maids and youths to learn!

Kings o'er their several flocks bear sway. O'er kings
Like sway hath Jove, famed to have overthrown
The Giants, by his nod alone
Guiding created things.³

Not a lyre! Nor a painter's brush! A winnowing-fan for my Muse, to clear the threshing-floor of holy literature! Praise to the Archangel on the remains of Cannan's tongue!⁴ – on white asses⁴ he is victorious in the contest, but the wise idiot of Greece⁵ borrows Euthyphro's⁶ proud stallions for the philological dispute.

Poetry is the mother-tongue of the human race; even as the garden is older than the ploughed field, painting than script; as song is more ancient than declamation; parables older than reasoning;⁷ barter than trade. A deep sleep was the repose of our farthest ancestors; and their movement a frenzied dance. Seven days they would sit in the silence of deep thought or wonder; – and would open their mouths to utter winged sentences.

çalışmalarıyla bilimsel temelleri atılmıştır. Şehirler ve prenslikler şeklinde bölünmüş olan halklar Almanca üzerinden sağlanan dil birliği ile sosyal toplumsal bir ağına içine alındıktan sonra siyasi bir Alman ulusu kurulmuştur. Almanların *Volkskundes*i dil, edebiyat, sanat ve etnoloji çalışmalarıyla birlikte kendi milletini yaratmıştır.

Almanca konuşan ülkeler, Baltık ülkeleri, Norveç, İsveç ve Finlandiya Alman etnolojisi ve Volkskunde çalışmalarının etkisinde kalmıştır. J. G. Herder'in ve Grimm Kardeşlerin halk şiiri ve şarkısı, efsane, mit ve masal çalışmaları mukayeseli halkbilimine, Hint-Avrupa dili ve kültürü teorisine, halkbilimi atlaslarına, Tarihi-Coğrafi Fin Kuramlarına kaynaklık etmiş; filoloji, dilbilim, sosyoloji çalışmalarını etkilemiştir.

Herder; Alman filozofu, dil ve kültür felsefecisidir. Aslında halk şarkısı araştırmalarının kurucusudur. Halkbilimi alanı dışında kendinden sonraki tarih, etnoloji, sosyoloji, felsefe çalışmaları üzerinde tesiri vardır. Halk edebiyatı alanının tanımı, sözlü kültür ürünlerinin tipolojisi, tasnifi ve türlerine dair ilk çalışma (Jolles, 1999: 237) Alman halk edebiyatı alanının araştırma yönteminin ve kavramının mucidi sayılmış ve halkbiliminin kurucusu (Bausinger, 1980: 14-16; Öztürk, 1994: 148; Ozan 2000: 41) filozof J. G. Herder² (Werner, 2015: 168) ile başlamıştır. 1773 yılında *Über Ossian und die Lieder alter Völker*³ makalesinde ilk defa Alman halk şarkılarından *Volkslied* adıyla bahsetmiş (Werner, 2015: 166) ve 1778-1779 yıllarında halk edebiyatı alanında *Şarkılarda Halkın Sesi* eserini yayımlamıştır (Akkaya, 1951: 170; Bausinger, 1980: 14; Çobanoğlu, 2002: 33, 94). Ona göre Alman halkının ruhu, yaşayış biçimi ve kökleri kendi dilleriyle yarattıkları halk şarkılarında yaşamaktadır.

Arkasından Grimm Kardeşlerin dilbilim, masal ve mitoloji çalışmaları bütün Avrupa'ya yayılarak halk kültürü derlemelerinin zorunluluğu konusunda öteki ulusları etkilemiştir. *Kinder- und Hausmärchen* (1812), *Deutsche Mythologie* (1835), *Deutschen Wörterbuch* (1854) eserleri kültürel mirası bir yandan derlemeyi öte yandan bunları analiz etmeyi, diğer arşivlerle karşılaştırmayı ve ürünleri tasniflemeyi tetiklemiş bu yolda büyük araştırmalar

---

² Almanya'da halk edebiyatı çalışmaları Fransız ve İngilizlere karşı ulusal kültüre dayanan eserlerden kendilerine ait bir edebiyat ortaya koymak ve bu edebiyatı açıklayacak kavramlar üretme gayretleriyle başlamıştır. Herder, "halk şarkısı/Volkslied" terimini 1773 yılında "*Briefwechsel über Ossian und die Lieder alter Völker*" makalesinde Thomas Percy'nin "popüler şarkı" kelimesine karşılık olsun diye kullanmıştır. Bu bağlamda Almanca ilk tür ve tasnif çalışması olarak onun "*Stimmen der Völker in Liedern*" (1778) eseri kabul edilmektedir (Bausinger, 1980: 14). Ayrıca Almanya'da ve Türkiye'de türkü türü hakkında yapılan araştırmalar için Hacettepe Üniversitesinde M. A. Korkmaz (2006) tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmış *Türkü Türü ve Doğu Karadeniz Türkü Kültürü* ile A. O. Öztürk'ün (1994) *Das türkische Volkslied als sprachliches Kunstwerk* başlıklı türkü monografisine bakınız.

³ Herder'in makalesi "*Ossian ve Eski Halkların Şarkıları Hakkında*" başlığıyla Percy'nin 1765 yılındaki "Reliques of Ancient English Poetry" yazısından yola çıkarak kaleme alınmıştır.

olmuştur. Bunlar Alman halk masalı, Alman mitolojisi ile Almanca sözlük ve dil incelemesi üzerine kapsamlı eserlerdir.⁴

Dönemin temel paradigması halkın ruhunu keşfe giderken bir kültürel olgunun kökenini, ilk halini veya *urformunu* bulmayı en değerli araştırma olarak görmesidir. Kayıp bir miras gibi parçalı, varyantlı ve bu yüzden şaşırtıcı biçimleri; ülkenin her yerine dağılmış geleneksel sözlü ürünleri; millî bir kıyafet gibi kendi ulusunun üzerine oturtmaya çalışmışlardır. Onlar için kültürün bu görüntüsü ontolojik bir açıklamadan daha çok mitolojiktir.⁵ Tek kaynak ve tek merkezden yayılan kültürün büyük ve tarihi olanını keşfetmek, en eski ve en ilkel olanını bulmak çabası güdülmüştür. Böylelikle yayılma kuramları ile metin merkezli kuramlar ortaya çıkmıştır.⁶

Jolles'ten Bausinger'e kadar tipoloji araştırmalarında söylendiği gibi Herder ile Grimmeler Alman ulusal sözlü ürünlerinin tasnifleme sistemini kurmuştur (Jolles, 1999: 237, Michler, 2015: 174). Öte yandan halk edebiyatını, Almanca dil ürünlerini halkların uluslaşmasının bir aracı olarak kullanmışlardır. Avusturyalı Dr. S. Freud ise birey toplum ilişkisini fen bilimleri ile yoğurup kültürel zaviyeden açıklamaya çabalayarak yepyeni bir alan keşfetmiştir.

Ülkeleri aşan boyutuyla ortaya koyulan ulusal şarkılar, masallar, destanlar, mitler, efsaneler ve menkıbeler çok büyük bir külliyat ve karmaşık ürünler yığınaına yol açmıştır. Bunların içeriği kadar varlıklarının ne olduğuna dair sorular, yıllar içinde birçok araştırmacının problemi olmuştur. Bu bağlamda André Jolles'in⁷, Freiburg Albert-Ludwigs Üniversitesinde

---

⁴ Herder'in Grimmeler üzerinde bıraktığı etkiler ve Grimm Kardeşlerin Türkçeye çevirileri için "Türkçede Grimm Kardeşlerden Çeviri Masallar Kaynakçası (1920-1993)" makalesine bkz. (Acaroğlu, 1994: 72).

⁵ Alman halkbilimci Wilhelm Mannhart (1831-1880) Grimmelerin mit ve efsanelerinden çok etkilenmiş ve bu amaçla 35 sorudan oluşan bir anket geliştirmiştir. Anketlerini mektup yoluyla 1865 yılında Almanya ve komşu ülkelere 150 bin adet göndermiştir. Geriye yalnızca 2.500 mektup dönmüştür. Değerlendirmesinin ilk sonucu olarak, *Roggenwolf* ve *Roggenhund* ile *Die Korndämonen* eserlerini yayınlamıştır. Eserlerinde orman ve tarla kültürüne dair yaşayan halk gelenekleriyle tarih öncesinden kalan inanç ilişkileri belgeleriyle ortaya konmuştur. Görüşlerine karşı çok büyük bir muhalefet oluşmuş yine de bu yüzyıla kadar yapılmış gelenek ve inanç araştırmalarını belirleyen kuramcı sayılmıştır. İngiliz Frazer'in, özellikle, ana çalışması olan *Altın Dal* eseri Mannhardt'in orman ve tarla kültürleri üzerine araştırması olmadan gerçekleşemeyecektir. Mannhardt, Grimmeler gibi Alman romantik mitoloji okuluna dâhildir. Bu bağlamda İngiliz Folklorunun babası sayılan dünyaca ünlü kuramcı ve analist J. George Frazer (1854-1941) bile Alman arşivci Wilhelm Mannhart'ın uzaktan öğrencisi olmuştur. (Bu bilgiler H. Bausinger'in *Formen der "Volkspeise"* (1980: 11-69) eserinin "Zur Problemgeschichte" başlıklı bölümünden derlenmiştir.)

⁶ Yöntemler ve kuramlar bir olgunun araştırılması esnasında ya da onun sonucunda doğmuştur. Bu yüzden Herder, Grimm Kardeşler ve Freud ortaya koydukları eserleriyle Alman araştırma ekollerini oluşturmuşlardır. Bunların arasında en dikkat çekici olanı mit ve masal kültüründen yola çıkarak tıp alanında başlı başına teori ve praxisini kurmayı başarmış olan Dr. Freud ve onu takip eden psikanaliz okuludur.

⁷ Prof. Dr. André Jolles, 7 Ağustos 1874 Hollanda Den Helder'de doğdu. 1929'da temeli ders anlatılarından oluşturulmuş *Einfache Formen* (Temel Formlar) kitabı yayımlandı. Eserde, sözlü anlatım biçimlerinin halk edebiyatının tipolojisini ortaya koydu. Önsözünde belirttiği gibi kitap Jolles'in derslerindeki notlardan Elisabeth Kutzer ve Dr. Otto Görner tarafından düzenlenmiştir. Jolles'in çağdaş edebiyat ve sanat anlatı formları hakkındaki diğer düşünceleri ise gerçekleşmedi, zira onları yayımlayabilecek kadar yaşamamıştır. 70.

sözlü halk anlatı formları, türleri ve bunları tanımladığı ders notları önem kazanmıştır (Jolles, 1999: V).

1- Sözlü Edebiyatın Tipolojisi

Halkbiliminin tür çalışmaları sahasında büyük bir boşluğu doldurmuş *Einfache Formen* eseriyle tanınmış André Jolles (1874-1946), Hollanda kökenli Alman bir akademisyendir. Sanat tarihi eğitimi almış, antropoloji ile dilbilimi eğitimlerinin vasıtasıyla tür ve tipoloji konusunda bir edebiyat teorisi geliştirmeye çalışmış; bu denemesini üniversitede anlattığı derslerinden hazırlandığı biçimiyle 1930 yılında kitaplaştırmıştır.

André Jolles, halk anlatısının temel formları çalışmasında menkıbe, destan, mit, bilmece, atasözü, töre, memorat, masal ve fıkrayı⁸ tasnif etmeyi ve tanımlamayı hedeflemiştir. Eser, Grimmlerden beri edebiyat biliminin temel meselesi olan ilk ve en eski tabii türleri tek bir konu etrafında sistematik biçimde ele aldığından Alman edebiyatı araştırmaları camiasında ses getirmiştir. André Jolles'in temel biçimler ve türler konulu bu çalışmasını hazırlayanların sunuşu, giriş, Alman halk anlatı türleri ile değerlendirme bölümlerinden oluşmaktadır.

Estetik, anlam ve dile özgü yapısal biçimler arasındaki ilişkileri konunun merkezine alarak bir tür tipolojisi kurmayı denemiştir. Burada *sage, legende, mythe* diyerek eski ve geleneksel ürünleri ele alarak açıklamış veya kendi önerdiği *kasus* gibi yeni adlar⁹ kullanarak alan terminolojisine katkı sağlamıştır. Batı düşüncesinde Rönesans'la başlayan estetik ve sanat anlayışını halk edebiyatı poetikasıyla birleştirme gayreti içinde olmuştur.

Araştırmacıya göre sözlü metinler dili, işlevi, konusu, aralarındaki biçim ve içerik ilişkileri bir poetik sistem içinde bir araya getirilmelidir. Zira bugüne kadar dil ve edebiyat ürünlerinden olan geleneksel sanatsal yaratı türleri edebiyat biliminde ne bu kadar tartışılmış ne de bu denli kabul görmüştür. Bu esere göre geleneksel temel formlar doğrudan bir ferdi sanatkarın diline ve üslubuna bağlı olmayan; o dilin kendi kendine yaratıcı ortak zihinlerde ürettiği ve geliştirdiği türlerdir. Bu çalışmaya kadar J. G. Herder (ö.1803) ve Jacop Grimm'den (ö.1863) beri türler hakkında üslup, retorik ve poetik yönlerden böyle bir inceleme yapılmamıştır.

André Jolles, Alman halk edebiyatını edebiyat bilimi içine ve genel anlamda bilimin sahasına taşımak amacını “*Biz işte, bunları telaflı etmek için çalıştık. Bu kitapla, şairin müdahalesi*

---

yaş günü vesilesiyle 1944'te Hitler'den Goethe Sanat ve Bilim Madalyası aldı. 22 Şubat 1946'da Leipzig'te intihar etti. Bilgiler için “Professorenkatalog der Universität Leipzig” ağına erişim [10.12.2020]
https://research.uni-leipzig.de/catalogus-professorum-lipsiensium/leipzig/Jolles_230.html.

⁸ Jolles'in dokuza türe ayırdığı Temel Formlar'ın Almanca adı şöyledir: Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabilie, Märchen, Witz.

⁹ Aşağıdaki 10. nota, Kasus ve Memorabilie türlerine bakınız.

olmadan dilin kendi başına üretilip geliştirdiği ve edebiyat biliminin de ilk çalışma konusu olan türler tipolojisini yaparak, boşlukları biraz olsun doldurmak istedik.” (1999: 10) sözleriyle çok net biçimde ifade etmiştir. Bu çalışmayla salt halk edebiyatını değil, aynı zamanda edebiyatı da bilimin sahasına taşımak gayreti göstermiştir.

Ona göre bütün sanat eserleri, yaşam deneyimlerini yansıtan edebiyat öncesi formlara dayanmaktadır. Konuşulan dile bağlı olduklarından aynı tekrar tekrar güncellenebilir. Bu yüzden onlar statik değildir, halkın kolektif yaşam deneyimlerine bağlı gelişmelerin ürünüdür.

A. Jolles, morfolojik arketipler olarak anlaşılmasını istediği *urform* anlatı biçimlerini tanımlayıp sınırlarını çizmiştir. *Kasus* ile memorat gibi yeni türler de diğer tüm edebi yaratılardaki türlerden oluş itibarıyla farklı değildir. Zira dilsel her yaratı konuşularak üretilmiştir ve bu süreçte türlerin temeli olan yapısal biçimlenmeyle anlam kazanan nazmedilmiş, formelleşen dili kullanmaktadır. Sözcüklerimiz önceden tasarlanmış ve zihinde yaratılmıştır. Edebi türler oluşumlarını dilin zihinde işlenmesi ve konuşularak ortak biçimde üretilmesiyle kazanmaktadır. İlk bilgiler ve ilk düşünceler dilin işleyişinden doğduğundan temel türler de diğerleri gibi edebiyat biliminin konusuna dâhil edilmelidir.

Dil sayesinde insanlık var olmuş; zira onunla dünyevi kaos, kozmosa dönüşmüştür. İnsan dünyadaki yanılgıları derinleştirmiş, fakat daha basite indirgeyerek ana temelde birleşen anlaşılabilir bir şekle büründürüp kavramaya çalışmıştır. Bunu yaparken ayrıştırma, bölme, parçalama ve tekrar toplama işini gerçekleştirerek kalıplar ve yığıncıklar oluşturup kavramanın daha iyi bir yolunu bulmuştur. Farklar derinlemesine belirginleşip birbirinden ayrışırken bir taraftan buna karşıt bir şekilde tip birliği anlam kazanmıştır. Ortaya çıkan bu birleşme, benzeşme ve yakınlaşmalar sonucunda anlatıya bağlı ilk temel yapılar, halk anlatı formları ortaya çıkmıştır.

Temel formlar ve türler ayrıştırılırken aralarındaki biyolojik ilişkiler, benzer ve ortak yönler fark edilmektedir. Zira onların ortaya çıkış süreci, gözümüzün önünde cereyan eden gerçek bir süreçtir. Bausinger’in değerlendirmelerinde onun formları farklı formlardan oluşturulmuş karmaşık bir yığın değildir. Zira anlatılar iç içe geçip kaynaşmakta, sonra da birleşerek yeni bir anlatıyı oluşturmaktadır. Jolles’in çaba göstererek eski karmaşık parçalardan anlamlı bir anlatı külliyatı çıkardığı vurgulanmaktadır. Bir türün kendi biçiminin oluşması için dil hem onu düzenlemekte hem de zamanla onu değiştirmektedir. Onun dilsel alanda yaşaması ve yaşadıkça başka biçimlerle etkileşimi sayesinde yeni edebî formlar ve edebî türler ortaya çıkmıştır. Yazara göre sözlü edebiyatın anlatı türleri de bu şekilde doğmuş ve değişerek bugüne gelmişlerdir (Bausinger, 1980: 67; Jolles, 1999: 83).

2- Geleneksel Anlatıların Temel Formları

Alman sözlü anlatıları kendi kendini var etmiştir. Onun bu varsayımının temeli menkıbelerdir. Onlar en başından beri vardır. Kutsal kitapların ana metinleri bu anlatıların ne kadar eski olduğuna şahittir. Azizlere ait anlatılar, ilahi metinlerle aynı işlevde ve formda yaşamaya devam etmiştir. Eski ve geleneksel bu form aynı zamanda çağdaş bir anlatıdır. Menkıbeler diğer temel formlara göre daha çok işlenmiş ve gelişmiş, bu sayede karakteri belirginleşmiştir. Dil, kavram, anlam olarak menkıbeler Jolles'in tür kuramına temel oluşturmuştur (1999: 58).

İnsanın psiko-zihinsel yapısı doğayı ve kutsal metinleri taklit ederek dil üzerinden form ve türleri yaratmıştır. Aziz George menkıbesi üzerinden tasniflediği türleri motif ve söz kalıpları, sembol ve gerçeklikleri, sanatsal taklitle eski ilahi metinleri halk için halkın anlayacağı biçimde taklit ederek yeniden yaratmak gibi özelliklerle tanımlamıştır. Bu anlatının dilinde, tiplerinde, karakterlerinde, konusunda bir yandan yaşanmış gerçeklikler; diğer yandan bu gerçekliklerle iç içe geçmiş mucizeler ve olağanüstülükler bulunmaktadır. *Legende*, eserin diğer formlarına analık etmiş bir urformdur. H. Bausinger (1980: 66) onun yönteminin ve temel formlar tezinin döneminin antropolojik yaklaşımlarının etkisinde olduğunu söylemektedir. Bausinger'e göre onun tür metodolojisi *ontolojik arketipsel tipoloji* olarak değerlendirilmelidir.¹⁰

Bilim dünyasına 1930 yılında çıkmış eser, bugüne kadar hiçbir baskısı değişmeden gelmiştir. *Einfache Formen* kitabında sözlü anlatıların toplamı dokuz türden ibarettir. André Jolles'in sözlü kültür temel formları ve türleri aşağıdaki sırayla tüm detaylarıyla analiz edilmiştir.

1.	Menkıbe	<i>Legende</i>
2.	Soy hikayesi	<i>Sage</i>
3.	Mit	<i>Myth</i>
4.	Bilmece	<i>Rätsel</i>
5.	Sözler	<i>Spruch</i>
6.	Töre	<i>Kasus</i>
7.	Memorat	<i>Memorable</i>
8.	Masal	<i>Märchen</i>
9.	Hiciv	<i>Witz</i>

¹⁰ Türleri mitolojik tarihi bakış açısıyla açıklayan görüşler için Dan Ben-Amos'un (2011: 233-241) "Halkbilimi Öğreniminde Tür Kavramının Konumu" (Milli Folklor, Yıl 23, Sayı 91, s. 226-242) başlıklı makalesine bakınız.

Temel formların ilki olan *legende* dinî efsaneler ve azizlerin biyografileridir.¹¹ Jolles'in çalışmasında azizlerin yaşam öyküleri, Papalığın ve Roma Katolik kilisesinin Aziz Georg menkıbeleri, sağaltma ve yaşama döndürme mucizeleri, Katolik kutsal emanet anlatıları bu türün konularıdır. Menkıbelerde tarihe mal olmuş biyografik anlatı kalıbıyla kutsal olanla kutsal olmayan arasında bulunan rol model yaşam örnekleri yer almaktadır. Anlatılarla faziletli davranışlar, suç ve ceza gibi hukuki normlar yaşatılmıştır. Bu bağlamda gazetelerdeki spor, yarışma ve şampiyona yazıları da menkıbedir. Onlar da bir nevi rol model anlatısı efsanelerdir ve ilahi metin formatında yeniden yaratılmaktadır.

Sage yer, zaman ve kişiler kadrosuyla beraber gerçek olduğuna inanılarak ağızdan ağıza aktarılmış ve sonradan kâğıda geçirilmiş soy ve boy anlatılarıdır. Bir ailenin XX. yy'da İzlanda'ya göçerek yerleşmesi, aile kökeni ve soyağacı anlatısı şeklinde İzlandalılara özel türleri bulunmaktadır.¹² Bazen de İlyada'daki kız kaçırma, boşanma, kan davası ve öç alma hikâyeleriyle birlikte iyilik kötülük modelleri, cesaret, yiğitlik, kişisel kaderin yer aldığı olağanüstü anlatılarla karşımıza çıkmışlardır. Almanların Nibelungen'i ve Greklerin İlyadası gibi destanlar, urformik anlatılardır ve onun *sagesi* arkaik epik destan veya söylencelerin yerelleridir. Romalıların atası ve kökeni anlatısı, Eski Ahit hikâyelerindeki büyük göçler ve savaşlar vasıtasıyla soy ve aile isimleri birbirine bağlı tutulmuş ve unutulmadan *sage* anlatıları üzerinden yaşatılmıştır. Yazar, yakın dönemi içeren çağdaş soy ve köken anlatılarını millî destanların bir kalıntısı olarak görmektedir.

Myth anlatıları Jacop Grimm'e göre destan ve fablların değişmesiyle ortaya çıkmış aslı astarı olmayan anlatılardır. Jolles, 1838 tarihli bu tanımı değiştirmemiş ve L. Uhland ile R. Eisler'in 1904 tarihli yazışma notlarına dayanarak Grimm'in kavramsal çerçevesini genişletmiştir. Grekçe kehanet ve fal bilgisi demek olan mit sözcüğü yaratılış bilgisi, varlığın mahiyetine dair soruların cevabıdır. Antik Yunan bilgi teorisine göre gerçek bilgi ile gerçek üstü olan arasındaki karşıtlıktan mitler doğmuştur. Mitler yeraltı dünyasının sahibi yılan ve ejderhalar, yaratılış, kurtarıcı Hızır konulu anlatılardır.

---

¹¹ M. Fuad Köprülü onu "İslamiyeti yayıcı" (2003: 190) "İslamlaşma" mücadelesi dönemine ait kahramanlık destanına benzeyen tür olarak ele almıştır. A. Y. Ocak (1992: 32) Türkçedeki menkıbevi efsaneler ilgili tür yaklaşımında onu "Evliyâ menkabeleri, edebî tür itibarıyla, konusu hârikulâde olaylara dayanan masal (conte), efsâne (mythe, üstüre), destan (epopee) ve menkabe (Legende) gibi nevilerin sonuncusuna girerler." diyerek tarif etmiştir. Türkçe tanımlar makaledeki geleneksel türlerin Almancadaki tip ve tasnifiyle çoğu yönlerden benzerdir. Almancada menkibe türü ve işlevi hakkında geniş bilgiler için Ali Osman Öztürk'ün (2020:113) "Çanakkale Savaş Söylenceleri Bağlamında "Menkıbe" Kavramı Üzerine" makalesine bakınız.

¹² Buradan anlaşıldığı gibi Avrupa soy anlatıları bunlardan çok daha eski olan Oğuz Boylarının destanları Dede Korkut Hikâyelerindeki formatla aynıdır.

Rätsel formuna ad olan kelimenin anlamı bilmecedir. Saklanmış bilginin sembolik dille örülmüş kapalı bir sandığıdır. İlk formları diğer temel türlerde yaşamaktadır. Mitler soruların cevabı ise, bilmeceler de o sorulardır. Bilmeceler masal, fabl gibi birçok türde sınanma, muhakeme motiflerinde yer almış türler arası melez ya da ara bir formdur. Girişi, açılışı, seremonik yapısı ile bilmeceler; dil becerisini geliştiren, dile çağrışım zenginliği sağlayan, bilgilendirici ve eğlendirici bir türdür. *Spruch* formu ise söz, vecize, deyim ve en çok da atasözü karşılığında gelen çok yönlü bir terimdir.

Latince kökenli *kasus* töre, geleneksel yasa ve hukuk olarak tanımlanmıştır. Jolles'e göre bu form daha önce hiçbir bilimsel tanımlamaya ve kavramsallaşmaya tâbi olmamıştır. Zira 'Fall' kelimesinin gündelik anlamı aşağı düşmek ve durum demektir. Bu kelimenin Grimm sözlüğünde yer alan en alt anlamları (DWB 1854) *yaşanmış olgu, başa gelen olay, suçluluktur*. *Kasus* anlatıları Jolles'in tipolojisindeki en yeni formdur.¹³

Memorable, memorat kelimesiyle Türkçeye geçmiştir. Memoratlar, dünyada olan bitenlere dair sözlü anlatı kalıplarıdır. Yazara göre yakın zamanda yaşanmış bir anekdot ya da gerçek olduğuna inanılan hafızada kayıtlı sözlü, tarihi anlatıdır. Bazen de günlük gazetelerdeki olay haberleri veya gazetelerin tarihte bugün adı altında verdiği kalıplaşmış haberlerdir. Bu gazete haberleri şimdiki zamanın dokümanıdır, belgeleridir. Bunlar zamanla dünyanın gerçek tarihî halini teşkil ederler. Takvim yapraklarının üst üste yığıldığı gibi hafızalarda tabaka tabaka somut belgeler halini alırlar. Bir yanıyla yakın zamana ait diğer yandan baştan geçtiklerinden dolayı gerçekliği somutlaşmış hazır, inanılır bilgilerin kaynağıdır.

Meşhur anlamını taşıyan *Märchen* kelimesi eski yüksek Almandaki *mare* kelimesinden [-chen] küçültme ekiyle türetilmiştir. Grimm Kardeşlerin 1812 yılına ait tasnifiyle birlikte Alman halk edebiyatı alanına kazandırılan terimlerden biridir. Tür olarak *märchen*, kısa anlatı demektir (1999: 219). Yazar, Toscana Noveli türünün Orta Çağa ait bir tür kısa hikâye olarak XIV. yy'dan beri Avrupa'da bilindiğini, Boccaccio'nun Dekamerone eserinin, yazanı belli olan yüksek edebiyat olmasına rağmen masala benzediğini ve bunun masalın tasnifinde önemli bir ölçüt olduğunu kaydetmektedir (1999: 232). Bu tarihi olgular üzerinden masalın, bir halk edebiyatı türü olup olmadığını tartışmıştır. Ona göre masal halkın ortak bir şekilde, kendi kendine yarattığı bir edebi form olarak *Novelle*'den ayrılmıştır. Masallar iyi, adaletli ve

¹³ Jolles'deki *Kasus* ve *Memorable* türleri yazarının vurguladığı gibi geleneksel halk edebiyatı anlatıları arasında daha önceden görülmemektedir. Jolles'in burada yeni bir tasnif girişiminin nedeni hakkında şimdiye kadar bir kayda rastlanmamıştır. Grimm sözlüğünde (Grimm DWB, 1854) yedinci formun adı müstakil bir madde olarak hiç yer bulmamış ve sekizinci terim ise gündelik hayattan bir sözcük olarak yer bulmuştur. Eserdeki yedinci tür olan "Kasus" hakkında T. Alangu'nun masal tezinde herhangi bir şekilde yoruma yer verilmemiştir. Alangu bu sekizinci türe, muhtemel ki daha önceden saha tipolojisinde hiç rastlamamıştır.

erdemli yaşama modeli sunmaktadır. Masal gerçek yaşamda olmayan fakat olması istenen hayali dünyanın anlatısıdır (1999: 241-242). Kaldı ki J. Grimm masalları bizzat sahada çalışarak onun temel bir form olduğunu tanımlamış ve tasnif etmiştir (1999: 237). A. Jolles, masalları evrensel bir halk edebiyatı türü olarak görmüştür: “*Bu eserin bir tür prensibi var: Tüm temel formlar insan zihninin [eskiden beri ve kendiliğinden yaratıcı melekесinin] ürünüdürler.*” (1999: 238).

Witz formu şaka, komiklik, ince mizahtır ve insanlık durumlarını latife yaparak anlatan kısa fıkralardır. Bu tür hem halk edebiyatı hem yüksek yazılı edebiyatın kullandığı sözlü iletişim biçimlerindedir. Çok anlamlı kelimeler, mantık oyunları, küçümsenen bireyler ve toplumsal gruplar, anlatım dili üzerinden sözcüklerle oynanarak hüner göstermek fıkra türünün belirleyici özellikleridir.

Temel formlar tipolojisi kayda değer araştırmalarda her zaman yer bulmuştur. Alman halk edebiyatında türler hakkında 1968’te yapılmış bir çalışmada Hermann Bausinger (1980: 56) onun büyük ilgi gördüğünü söylemektedir. Zira formlar ve tür arasındaki ilişkiyi tipolojik yaklaşımla ele aldığını, türlerin bütünüyle salt tarihî, statik bir şey olmadıklarını belirtmiştir. Bausinger onu Alman kuramcılardan Herder ve Grimm’lerin bulunduğu ilk dönem teorisyenlerinin arasına yerleştirmiştir. Geleneksel sözlü kültürün tasnif edildiği klasik filolojik çalışmalar R. Bauman’a göre ise Jolles’in sayesinde yazılı ve sözlü anlatıların bütünü kapsayacak biçimde genişlemeye başlamıştır (1997: 96).

Jolles’in tipolojisi Türkiye’de Tahir Alangu’nun masal türü üzerine hazırladığı lisans bitirme tezinde¹⁴ dikkatle kullanılmıştır (Alangu, 2020: 148; Görkem, 2005: 298). Eserin tür ve formlarına beş sayfa yer verilerek ondan özenle bahsedilmiştir. Jolles, hem tarihî tür araştırmaları bahsiyle hem de metodolojik açıdan Alangu’ya önemli katkılar sağlamıştır. *Masal Araştırmaları Sahasına Toplu Bir Bakış ve Türk Halk Masallarının İç Yapısı ve Kahramanları Üzerine Bir Deneme* çalışmasının girişi sayılan “A. Masallara Ait Meseleler” başlıklı bölümde A. Jolles’in türlerine özellikle yer vermiştir.¹⁵ Türk masalları üzerine

¹⁴ Alangu’nun lisans tezi hakkında geniş bilgi için bkz. Korkmaz, M. Akif (2020), “Alangu Problemi: Tahir Alangu’nun Türkiye Folkloru Külliyyatı ve Masal Tezine Dair”, Halk ve Bilim Arasında Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Görkem Armağanı (Hzl. Erhan Çapraz, B. Görkem vd.), Konya: Kömen Yayınları. Alangu’nun lisans bitirme tezi, Prof. Dr. İsmail Görkem tarafından ailesindeki nüsha, İ. Ü. Türkiyat Enstitüsü Kitaplığı ve İstanbul Merkez Kütüphanesi ile Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Kitaplığındaki tüm nüshalar karşılaştırılarak 2020 yılında yayımlanmıştır.

¹⁵ Ancak üzerinden yıllar geçmesine rağmen Alangu’nun masal, dolaylı olarak da Jolles’in tipolojisinin tür çalışmalarında ilgi gördüğü söylenemez. Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı, “Farklı Bir Sesle Konuşan Bir Eleştirmen: Tahir Alangu” (Hece/Eleştiri Özel Sayısı, Ankara 2003, C. VII, S. 77-78-79, s.630-636) adlı yazısında, Alangu’ya dair şu tespitlerde bulunuyor: “[*Tahir Alangu’nun folklor üzerine metinleri hiç ilgi çekmemiştir*]. Bunun iki nedeni üzerinde durmak anlamlı olabilir: Nedenlerin başında Tahir Alangu’nun kültür eksenli

yapılmış bu lisans tezinde menkıbe¹⁶, destan, efsane, mit, muamma, fıkra tipolojisi masal türünü içyapı ve biçimsel özellikleri bakımından tanımlamak, tasnif etmek ve diğer türlerle ilişkilerini göstermek amacıyla ele alınmıştır. Onun çalışması metin merkezli olmaktan çok kuramsal bir masal tipolojisidir. Masalı iç ve dış biçim özellikleriyle ele alırken temel formların özellikle sözlü edebiyatın nazmedilmiş dili olgusunu kullanan formellere dayalı yöntemi seçmiştir.¹⁷

Sonuç

Halk edebiyatının temel formları ve türleri menkıbe, destan, mit, bilmece, atasözü, töre, memorat, masal, fıkradan oluşmaktadır. Geleneksel türler kesin çizgilerle ayırtırmadan kendi aralarındaki etkileşimle birlikte ele alınmıştır. Kutsal metinler ve buna bağlı destanlar, mitlerle birlikte menkıbe türüne bağlı bir tasnifleme modeli geliştirilmiştir. Motifleri, işlevi ve yapısıyla aynı kültür geleneği içinde olsa bile evrensel bir tür olan masal menkıbeye göre ayrı bir yere sahiptir. Türler parçalanmamış¹⁸ en eski geleneksel sözlü halk yaratmaları adı altında tüm sanatsal yaratıların ana formu sayılmıştır (1999: 263). Jolles türleri kısa veya uzun, öyküleyici veya betimleyici, durağan veya aktif, açık veya kapalı iletişim türleri gibi çağdaş edebi eleştiri kuramlarına göre analiz etmemiştir. Onları kendine özgü sözlü edebi varlıklar olarak kabul etmiştir. Bu yüzden geleneksel anlatıları, çağdaş kuramların dil ve iletişim kalıbı içinde tasniflemeyi uygun bir metot olarak görmemiştir (1999: 267-268).

Temel form kavramı aslında 1811 yılında Grimm Kardeşler ile Achim von Arnim'in mektuplaşmalarındaki halk edebiyatı ve yüksek edebiyat (*Naturpoesie und Kunstpoesie*)¹⁹

---

bakması, tarih okuması ve [*Alman metinlerine aşina olması gelmektedir*]... Tahir Alangu, belirgin şekilde kültür bilimcidir." ifadelerdeki parantez içi Alman folklor metinlerine vurgular tarafımızdan yapılmıştır, aktaran ise İsmail Görkem'dir (2005: 300).

¹⁶ Parantez içine alınmış yukarıdaki Lejant, Efsane, Myth, Muamma, Masal vd. gibi kavramlar ve terimler Alangu'nun 'çevirisinden' ya da metninden olduğu gibi alınmıştır.

¹⁷ Tezde zikredilen türler tipolojik tasviri tanımlardır (2020: 148). T. Alangu Alman halk edebiyatı türlerini 1.) imitation [Lejant, Legende], 2.) aile olarak dünya [Sage. Köşeli parantezler içindeki Almanca karşılıklar Jollesin eserinden alınıp makalenin yazarı tarafından eklenmiştir.], 3.) keramet [Myth], 4.) gizli bilginin sualleştirilmesi [Rätsel], 5.) birçok tecrübelerin terkip edilmesi [Spruch], 6.) meselelerin konkretleştirilmesi ve somutlaştırılması [Memorable], 7.) gayriahlaki hakikatten yükseliş [Märchen], 8.) fıkra [Schwank] şeklinde Jolles'in kullandığı tür adlarını kullanmadan kısa söz öbekleriyle tarif etmiştir. Jolles'in türlerine kendisi bir isim vermeye çalışmamış, onları masalla ilgileri üzerinden değerlendirmiştir. A. Jolles'in türlere dair bilinen geleneksel terimleri açıklamak için kullandığı yapısal ve işlevsel, betimleyici tarihsel yaklaşımındaki ifadelerle hiçbir şekilde müdahale edilmediği anlaşılmaktadır.

¹⁸ Jolles bu sözle kuru bir şema şeklinde hazırlanmış daha eski tür çalışmalarını "güzel bir tabloyu" parçalayarak incelemeye çalışan kişilerin durumunu anlatılmıştır.

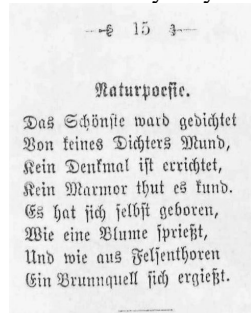
¹⁹ Herder ve Grimmlerin halk edebiyatı görüşünün temel dayanağı olan *Naturpoesie* ile *Kunstpoesie* konusunda daha geniş bilgiler için ayrıca Ali Osman Öztürk'ün "Grimm Kardeşlerin Halk Türküsü Derlemeleri" makalesine bakınız (Öztürk 1994: 149).

tartışmalarına dayanmaktadır.²⁰ Herder ile Grimmlerde tabî edebiyat (*Naturpoesie*)²¹ kategorisi içinde ele alınan geleneksel türler, tür monografisi biçiminde geliştirilerek Alman edebiyatının temel formları çalışmasıyla bir yöntem denenmiştir (1999: 225, 237).

Arşivlerde ve özellikle çağdaş eserlerin arasında kaybolmaya yüz tutan sözlü edebiyata bağlı ürünler A. Jolles ile canlanmıştır. Bausinger'in vurguladığı gibi Jolles, yazılı edebî formları da yazmak istemiştir (1999: 262). Zira temel formlarda yeni edebî türlere de çok sık değinmekte, onları halk edebiyatıyla karşılaştırmaktadır. Ancak bu ilk eserden sonra düşünülen ikinci çalışma yapılamamıştır. Eğer yazabilseydi çağdaş edebî formları halk edebiyatında ortaya koyduğu yönteme benzer şekilde yayımlayacaktı. Bausinger'in dediği gibi amacı salt halk edebiyatı formlarıyla çalışmalarını bitirmek değildi (1980: 68), onun gerçek hedefi ikinci eserinin tamamlanmasıyla ortaya çıkacaktı. Bu sayede sözlü kültür ortamından gelen geleneksel anonim halk yaratılarıyla yazılı kültür çağının edebî ürünlerinin yapısı, işlevi ve içeriğine ait unsurlar tam haliyle ortaya konulacaktır. Bu da onun yapmayı düşündüğü ikinci çalışmada sözlü ve yazılı ekoller arasındaki ilişkileri yine bu kurguyla analiz edeceğini düşündürmektedir. Aldığı mimarlık eğitimiyle beraber dil, edebiyat ve estetik üzerine geliştirdiği görüşleri doğrultusunda alan üzerindeki Alman halkbilimcilerin vesayetini ortadan kaldırmış, geleneksel anonim sözlü türleri yazılı kültürün perspektifine bağlı olarak yeni bir çalışma şeklinde ortaya koymuştur.

²⁰ Bu mektuplarda yazıldığı gibi "Naturpoesie und Kunstpoesie" tartışmasındaki "tabî edebiyat: Naturpoesie" birleşik adın anlamı, Grimmlere göre halkın ortak ruhunun ürünü, anonim edebiyat alanıdır. Halk edebiyatının dışında ayrı bir kategorik adlandırma olarak "Sanat edebiyatı: Kunstpoesie" birleşik ismi ise yazarı belli olan sanatsal yaratıyla ortaya konulmuş edebiyatlardır (1999: 221, 225). Alman folklorist Achim von Arnim ile Clemens Brentano "*Des Knaben Wunderhorn*" (1805-1808) adıyla halk şarkısı metinlerinden oluşan bir koleksiyon yayınlamıştır. Bu derlemeler, tüm camiada masal derlemesi yapmak ve yazılı olarak yayınlamak için önemli bir motivasyon yaratmıştır. Ancak yaşayan türlerin toplanması ve basılması yaşayan masallara [ve dahi türlere] karşı zararlı bir müdahaleyi içermektedir. Bu yüzden A. von Arnim, Ekim 1812'de Jacob Grimm'e, yazdığı mektubunda türlerin karşı karşıya olduğu bu hayati tehlikeden bahsetmiştir. "*Çocuk ve Ev Masalları*" kitabının çıkması üzerine yaşayan tür olan masalın basımından memnun olmadığını [Basılı veya yazılı] "Matbu, sabit masallar sonunda tüm masal dünyasının ölümü olacaktır." diyerek Grimmleri eleştirmiştir (1999: 224).

²¹ Şarkiyatçı ve yüzyılın romantik Alman şairi Friedrich Rückert (1882) "Naturpoesie" şiirinde "Tabî Edebiyat"ı tam anlamıyla aynı başlıklı şiiriyle tanımlamıştır:

Naturpoesie

Das Schönste ward gedichtet
Von keines Dichters Mund,
Kein Denkmal ist errichtet,
Kein Marmor thut es kund.
Es hat sich selbst geboren,
Wie eine Blume sprießt
Und wie aus Felsenthoren
Ein Brunnquell sich ergießt.

Tabî Edebiyat

[Şiirin] en güzeli söylendi [lakin]
Hiçbir şairin ağzından çıkmadı.
Hiçbir anıt dikilmedi,
Mermerden hiçbir [anıtı olmadı] onu meşhur eden.
O kendi kendini doğurdu,
Bir çiçek filizi gibi;
Bir kayanın yarığında sızır gibi,
Kaynak suyu akıyor gibi.

“Halk Edebiyatı Türleri” (1968) adıyla bilinen eserinin birinci bölümünün son kısmında Hermann Bausinger (1980: 66-68) Jolles’i içerik, yöntem ve tür çalışmaları tarihi açısından değerlendirmiştir. Eleştirisinin en başında bu konuda yapılmış çalışmalar arasında en çok ilgi gören tipoloji kitabı olarak onun eserini göstermiştir. Onda halk edebiyatı türleri sınıflandırılmış, sıralanmış ve teker teker anlam, işlev ve tarihsel gelişimiyle birlikte açıklanmıştır. Masal, efsane ve destanların birbirinden türemiş genetik bağlantı görüşünü benimsememiştir. Bunun yerine her bir türü kendi dallarına sahip olan bir soyağacı şeklinde kabul etmiştir. Jolles; böylelikle halk edebiyatını genetik türsel yığın halinde üst üste yapılandırmaktan çok, onları yan yana ve dile bağlı olarak kendiliğinden doğup geleneksel sözlü ortamlarda anlatıla anlatıla yaşayan ayrı birer olgu şeklinde tanımlamıştır.

Amerikalı teorisyen Dan Ben-Amos (2011: 238-241) ise, halkbilimi sahasının tür çalışmalarını incelediği makalesinde Jolles’in *uygarlık tarihi yöntemini* kullandığını söylemiştir. Onun çalışması yapısal morfolojik tür kuramları içinde özgün bir eserdir. Temel türler, ilksel türlerin gelişmiş biçimleridir ve çağdaş edebi türler de insanın uygarlaşması sürecinde bunlardan etkilenerek biçimlendirilmiştir. Dan Ben-Amos, Alman folklorist H. Bausinger’le yakın görüşleri paylaşmıştır. Bausinger’e göre o, temel olan “ilk formlar” ile geleneksel ve mükemmel formlar arasındaki “genetik” ilişkileri tespit etmiş, bağlantıları sistematik biçimde yeniden kurgulamıştır. Bu iki kuramcı Jolles’in tür çalışma yöntemine ve türlerin evrimi konusuna benzer zaviyeden yaklaşmışlardır. Sözlü edebiyat türleri bu ikisinde de Jolles öncesi ve Jolles sonrası olarak ele alınmıştır.

Çağdaş halkbilimcilerden H. Bausinger araştırmacının burada ele alınan edebi formlara erişmek adına temel formları araç olarak kullandığını söylemiştir. Bu yüzden halk edebiyatı türlerini adeta kendi yöntemiyle yeni baştan icat etmiştir. Türleri "pre-form", "erken form" ve "tam form" biçiminde ilk olandan mükemmel doğru zihni bir gelişme içinde incelemiştir. O temel formlar adını verdiği siteminde türleri genetik, morfolojik ve işlevsel yönlerden açıklamaya kalksa bile türlerin kendisi, bazen anlamı bir diğeriyle benzeşerek sistem bulanıklaşmıştır. Türler hakkında geliştirmeye çalıştığı suni imajlar ve fikirler yüzünden eseri *sistematik bir karmaşaya* dönüşmüştür. H. Bausinger’e göre Jolles bu eserle formlar ve formüller inşa etmiş, ilk tipoloji ve tür incelemeleri için bir çalışma örneği ortaya koyarak halkbilim alanına katkılar sağlamıştır.²² Onun tarafından açılmış bu zorlu yoldan *Formen der*

---

²² H. Bausinger’in *Formen der Volkspoesie* (Halk Edebiyatı Formları) eserinde halk edebiyatının tür ve biçimleri alanına katkı vermiş birçok Alman araştırmacıdan bahsedilmiştir. Goethe, Herder, J. Grimm’den sonra en çok refere edilmiş isim A. Jolles’tir. Onun adı, Alman halk edebiyatı tipoloji çalışmalarında romantik anlayışın bittiği ve çağdaş araştırma yöntemlerine geçişi başlatan kişi olarak kaydedilmiştir. Çağdaş yaklaşım ise

„*Volkspoesie*“ eserini yazarak Bausinger’in kendisi yürümüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman halkbilimi Bausinger’in Alman sözlü edebiyatına kazandırdığı yeni tanımlar ve tür tasnifleri tipoloji alanında önemli gelişmeler kaydetmiştir.

Kaynakça

- ACAROĞLU M. Türker (1994). “Türkçede Grimm Kardeşlerden Çeviri Masallar Kaynakçası (1920-1993)”, *Müteferrika*, Kış 1994, S. 4, s. 71-82.
- AKKAYA, Şükrü (1951). “Herder: Şahsiyeti ve Eserleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1-2, s. 165-173.
- ALANGU, Tahir (2020). *Türkiye Folkloru El Kitabı*. haz. İ. Görkem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BAUMAN, Richard (1997). “Tür”, (çev. H. S. Sipahioğlu), *Milli Folklor*, Bahar 1997, S. 33, s. 96-98.
- BAUSİNGER, Hermann (1980). *Formen der “Volkspoesie”*. Berlin: Erich Schmidt Verlag.
- BEN-AMOS, Dan (2011). “Halkbilimi Öğreniminde Tür Kavramının Konumu”, (çev.: M. Kurtuluş), *Milli Folklor*, Yıl 23, Sayı 91, s. 226-242.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2002). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2003). *Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÖRKEM, İsmail, (2005) “Tahir Alangu’nun Folklor Anlayışı”, *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası, s. 293-302.
- GRİMM, J. und Grimm W. (1854). *Deutsches Wörterbuch / DWB*, 1854-1961 16 Cilt, Fasikül 32. Leipzig: Verlag von S. Hirzel.
- HAMANN, Johann Georg (1999), *Sämtliche Werke. Historisch-kritische Ausgabe* (Hg. von Josef Nadler), 6 Cilt, Wien 1949-1957, Wuppertal; Tübingen: Repr. Nachdruck.
- JOLLES, André (1999). *Einfache Formen: Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabilie, Märchen, Witz*. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- KORKMAZ, M. Akif (2006). “Türkü Türü ve Doğu Karadeniz Türkü Kültürü”, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- KORKMAZ, M. Akif (2020). “Alangu Problemi: Tahir Alangu’nun Türkiye Folkloru Külliyyatı ve Masal Tezine Dair”, *Halk ve Bilim Arasında Bir Ömür Prof. Dr. İsmail Görkem Armağanı*. (haz. E. Çapraz, B. Görkem vd.). Konya: Kömen Yayınları, s. 123-136.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2003). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- MİCHLER, Werner (2015). *Kulturen der Gattung Poetik im Kontext, 1750 – 1950*. Göttingen: Wallstein Verlag.
- OCAK, A. Yaşar (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- OZAN, Meral (2000). “Herder’de Volk Kavramı”, *Milli Folklor*, Bahar 2000, S. 45, s. 40-42.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1994). “Grimm Kardeşlerin Halk Türküsü Derlemeleri”, *Prof. Dr. Saim Sakaoglu’na 55. Yıl Armağanı*. (haz. A. B. Alptekin). Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (1994). *Das türkische Volkslied als sprachliches Kunstwerk*. Bern: Peter Lang Verlag.
- ÖZTÜRK, Ali Osman (2020). “Çanakkale Savaş Söylenceleri Bağlamında “Menkıbe” Kavramı Üzerine”, *Halkbilim Dolayları*. İstanbul: Hiperyayın, s. 113-123.

Bausinger’le tamamlanmıştır. Burada son söz olarak şunu eklemeliyim. Hacettepe Üniversitesi Türk Halk Bilimi Bölümünde lisansüstü öğrencisiyken A. Jolles ile H. Bausinger’i ilk kez okumuştum. Her iki Alman halkbilimcinin tipoloji çalışmalarını görmemi tavsiye eden Türk halkbilimi sahasının bilgisi, çok değerli büyüğüm, sevgili Hocam Prof. Dr. Dursun Yıldırım’a sonsuz minnettarım.

RÜCKERT, Friedrich (1882). “Naturpoesie”, *Gesammelte Poetische Werke*. Frankfurth am Main: J.D. Sauerländer’s Verlag.

İnternet Kaynakları

URL-1: https://research.uni-leipzig.de/catalogus-professorum-lipsiensium/leipzig/Jolles_230.html (E.T.: 10.12.2020).

(Prof. Dr. A. JOLLES’in yaşam öyküsü için “Professorenkatalog der Universität Leipzig”)

URL-2: http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/wbgui_py?sigle=DWB (E.T.: 11.12.2020).

(Grimmlerin Almanca Sözlüğü)

URL-3: http://assets.cambridge.org/97805218/06398/excerpt/9780521806398_excerpt.pdf ve <https://www.projekt-gutenberg.org/hamann/aestnuce/aestnuce.html> (E.T.: 10.12.2020).

(Alman filozof Johann Georg HAMANN, halk şarkısı yahut halk şiirine dair Almanca - İngilizce metinler)